

Egy példamutató helytörténeti sorozatról

Lovas község történetének kiadásával 2001-ben egy tizenhat éves helytörténeti munkát fejezött be a Veszprém megyei Balatonfüred-Csopak Tája Szövetkezet és az érintett önkormányzatok támogatásával. A sorozatban tizennégy kötet látott napvilágot. Nagy Lajos Zoltán az Országgyűlési Irattár és Levéltár levéltárosa beszélgetett ebből az alkalomból Nemesvámoson a sorozat fődívnökével Gubicza Ferencsel, valamint legfőbb szerzőkkel, Veress D. Csaba történésszel, Madarász Lajossal, a Veszprém Megyei Levéltár igazgatójával és Hudi Józseffel, a Dunántúli Református Egyházkerület pápai levéltárának vezetőjével.

Nagy Lajos Zoltán: Kezdehetnék talán azzal, hogy mi is a helytörténet és a „helytörténészkedés”? Manapság nagyon sokan foglalkoznak lakóhelyük, szülőföldjük múltjával több-kevesebb sikerrel és időnként megkérdőjelezhető tudásszinttel. Hogyan gondolkodnak erről a „profi” helytörténészek?

Hudi József: A helytörténet a történetírás egyik ágaként fogható fel, nem különbözik a többi műfajtól, ha a mesterség lényegét tekintjük. Megítélésem szerint az elnevezéssel is lehet vitaközi, mert ez a kifejezés abban a polgári korszakban nyert teret, amikor Magyarországon sajátos hagyományként elkülönült a nemzeti történet a helytörténetírástól. Bizonyos időszakokban szembeállították egymással a kettőt, azon oknál fogva, hogy a helytörténettel általában hobbiszinten foglalkoztak, míg a nemzeti történetírást a „szakmabeliek” – történészek, levéltárosok – művelték. Mára ez az aránytalanság már kiegyenlítődött, és a helytörténetírás is polgárjogot nyert. Megítélésem szerint helytörténet és nemzeti történet, csak léptékében, megközelítési módjaiban különbözik egymástól, tehát a magam részéről nem látok lényeges különbséget a kettő között, és ellene vagyok a szembeállításnak. Szerintem eleve nem beszélhetünk önálló helytörténetírásról, mint külön történetírói irányzatról, mert minden történetírás valójában helytörténetírás, csak a lokalitás köre változik. Ha ez a kör a teljes emberi civilizáció, akkor világtörténet, ha egy kontinens, akkor Európa civilizációja, ha a polgári államhatárok, akkor nemzeti történet, ha közigazgatási egységek jelentik a tárgyát, akkor helytörténet.

Nagy Lajos Zoltán: Meddig nyúlnak vissza a helytörténetírás gyökerei?

Hudi József: A XIX. században alakult ki a településtörténeti monográfia, mint a helytörténetírás központi műfaja. Kialakult az elmélete, módszertana, és ma, amikor virágkorát éli a helytörténetírás, úgy látom – és akik azt művelik is úgy látják –, hogy integráns része lett a nemzeti történetírásnak. A legfontosabb módszertani kézikönyvek – melyek szerzői közül elsősorban Bodor Antal nevét lehet megemlíteni –, az 1920–1930-as években születtek meg. Az 1930-as évek falukutató mozgalma az, amely az elméleti-módszertani előzmények után a helytörténetírás első virágkorát hozta, mert az korábban elsősorban plébániatörténetekből állt össze. Itt Vanyó Tihamér alkotott maradandó módszertani alapvetést.

A helytörténetírásnak, különösen a polgári korszak előtti évszázadokban, a feudális nemzet időszakában van nagy jelentősége, amikor regionális és helyi különbségek meghatározták a településeken élő közösségek az életét. Ezeket a néprajzi, és történeti egyedi vonásokat a polgárosodás jórészt elsodorta, ezért a helytörténetírásnak mindig lesz olyan hivatása, hogy a múlt helyi közösségeinek történetét felvillantsa, sajátosságait felmutassa. Egy-egy település azonban a polgárosodás időszakában is megőrizte ezeket a sajátosságokat, ezért az is érdekes lehet a nemzeti történelemírás számára, hogy adott település miként polgárosodott, mennyire volt fogékony a polgári értékekre, életmódra, mennyire tudta megőrizni a hagyományait.

Nagy Lajos Zoltán: Milyen felkészültséget követel meg egy településmonográfia megírása?

Hudi József: A város- és községtörténet – éppen az összetettsége miatt – a legnehezebb műfajok közé tartozik, vagyis nem elég a megfelelő szakmai felkészültség, széleskörű érdeklődés a mostani és az elmúlt világ iránt. Bizonyos szépírói készségnek is a birtokában kell lenni, megjeleníteni az elképzelt múltat, mert a történelem erről szól, és a megfelelő kutatói tapasztalatok után lehet eredményesen elkészíteni egy falutörténetet. Ami a felkészültséget illeti, ma egy helytörténeti munka megírásához régészeti, néprajzi, művelődéstörténeti, társadalom- és gazdaságtörténeti, településtörténeti, közigazgatási ismeretekre van szükség. Azt lehet mondani, hogy a történetírás minden ágát jól kell ismerni.

Nagy Lajos Zoltán: Beszéljünk most arról a helytörténeti monográfiásorozatról, amely itt, Veszprém megyében látott napvilágot!

Veress D. Csaba: Ennek a sorozatnak szerintem az az egyik legnagyobb erénye, hogy szakított azzal a korábbi helytörténetírási módszerrel vagy gyakorlattal, hogy boldog-boldogtalan írt helytörténeti munkákat. Nagyon sok laikus, vagy laikusokhoz közelálló személy dolgozott fel községeket. Ez egyaránt érvényes a világi és az egyházi helytörténetíráásra. Ez a sorozat szakemberek munkája. Valamennyien, akik most dolgoztunk, „profi” történészek vagyunk. Jómagam 1992-ben kapcsolódtam be ebbe a sorozatba. Gubicza Ferencnek nagy szerepe volt abban, hogy csak hivatásos szakembereket válogatott össze a könyvek megírásához.

Nagy Lajos Zoltán: Gubicza Ferenc elnök úr, hogyan sikerült összeverbuválni ennyi felkészült szakembert, hogyan sikerült összefogni az egész folyamatot, beleértve a sorozat finanszírozását és kiadását is?

Gubicza Ferenc: 1985-ben a *Megyei Napló* című újságban megjelent, hogy Hungler József nyugdíjas kutató – aki tanárom volt a Lovassy Gimnáziumban –, megírta a *Török kori Veszprém* című könyvét, de a városi tanács nem vállalta a könyv kiadását. Akkor a Balatonfüred-Csopak Tája Szövetkezet vezetőjeként úgy gondoltam, hogy a szövetkezet tagjainak karácsonyi ajándékként ezt a könyvet fogom adni, amivel segítem a kiadást. A Veszprém Megyei Levéltár is támogatta a kezdeményezést, az anyagi fedezetet pedig állta a szövetkezet. Utána azt gondoltuk, hogy ne csak ezt az egy kötetet adjuk ki, hanem próbáljunk meg minden karácsonyra egy új könyvet ajándékozni a szövetkezeti tagoknak. Ezt az ötletet megerősítette az, hogy a könyv sikert aratott a tagság körében.

Nagy Lajos Zoltán: Akkor ez „hagyományteremtő” ajándék lett?

Gubicza Ferenc: Igen. A könyvek befejezésétől függően volt persze több olyan karácsony, amikor nem tudtunk könyvet adni, de volt olyan ünnep is, amikor egyszerre kettőt is. Összesen tizenegy kötet jelent meg, melyek közül kettő – a már említett első, illetve a balatonfüred-csopaki borvidékkel foglalkozó – nem községmonográfia volt. A többi a szövetkezetbe tartozó tizenegy falu és egy város történetét mutatja be. A sorozat 2001-ben fejeződött be, amikor utolsónak Lovas község története is elkészült. Az a véleményem, hogyha mi ezt a munkát végre tudjuk hajtani 15 év alatt, akkor ezt mások is meg tudják, vagy meg tudták volna csinálni, ha akarják. A „szakember vagy lelkes amatőr” problémáit úgy oldottuk meg, hogy kéziratokat vetünk olyanoktól, akik nem hivatásosként művelték a helytörténetírást és megemlékeztünk róluk a kötetekben. Odafigyeltünk, hogy ne legyen semmilyen sértődés. Ami a „profi” történészeket illeti, Madarász Lajos mint a Veszprém Megyei Levéltár vezetője tudott szakembereket hozni, ennek ellenére keresni kellett őket. Sokkal hamarabb készen lettünk volna, ha lett volna elég, a témákban felkészült szakember.

Madarász Lajos: A másodikként megjelenő *Hidegkút története* után vetődött fel, hogy az összes, a szövetkezethez tartozó településről jelentessünk meg könyvet. Összeállt egy csapat megyei művelődésosztályból és levéltárosokból, de sajnos egy részük nem teljesítette a vállalatakat, illetve a kilencvenes évek elején a szervező levéltár volt kénytelen visszavonulni, mert a kárpótlással kapcsolatos feladatok elvitték a kutatók idejének zömét. Ekkor lépett a színre Veress D. Csaba, aki kihúzta a szekeret a kátyúból azzal, hogy hét községmonográfia megírását vállalja. Ahogy telt az idő, egyre többen kapcsolódtak be a munkába, és végül sikerrel járt az, amit elgondoltunk. Természetesen elévülhetetlen szerepe van Gubicza Ferencnek, aki a szponzori munkáért „Pro Comitatu” díjat is kapott a megyétől. A szövetkezet pénzügyi keretei azonban 1990 után egyre szűkültek, és a könyvek felének megjelenése után szükség volt arra, hogy az érintett önkormányzatok is részt vállaljanak a finanszírozásból.

Gubicza Ferenc: Így történt! Azt mondtam a polgármestereknek, hogy az a község lesz a kötetkező sorban, amelyik vállalja, hogy állja a költségek felét. Mi mindent megszerveztünk, az önkormányzatok pedig örömmel vettek részt. A könyvek egy részét továbbra is a szövetkezeti tagság kapta, a többi az önkormányzatok ajándékozta minden helyi családnak. Fontos az, hogy az önkormányzatok kedvet kaptak a kiadványok támogatására, és a helyi lakosok visszajelzései is egyértelműen kedvezőek voltak.

Madarász Lajos: Jelentős hatása volt a sorozatnak abban, hogy más megyei települések is kedvet kaptak a történetük megírásához. Így született meg például Balatonalmádi, Berhida, Szentkirályszabadja története is.

Hudi József: Felmerést készítettem azzal kapcsolatban, hogy a rendszerváltás óta hány falu-monográfia jelent meg Veszprém megyében. Ötven és hatvan között van e művek száma, ami

azt jelenti, hogy megyei települések több mint negyedében van jól forgatható helytörténeti munka.

Nagy Lajos Zoltán: Veszprém megye ezzel minden bizonnyal élen jár az országban.

Veress D. Csaba: Biztos, hogy nagyon előkelő helyen állhatunk.

Gubicza Ferenc: A sorozatnak nagy hatása volt, az biztos. Fontos és igaz, hogy az emberek sokkal jobban kötődnek a falujukhoz, ha ismerik a múltját. Az érdeklődést fokozni lehet azáltal, ha fényképeket is teszünk a könyvekbe.

Veress D. Csaba: Valóban érdemes a fényképekkel foglalkozni, de meg kell találni a helyes arányt.

Nagy Lajos Zoltán: Az anyag összegyűjtésénél a megbízható – például levéltári – adatok mellett mennyire van súlya a személyes visszaemlékezéseknek?

Veress D. Csaba: Ezzel vigyázni kell, mert nagyon veszélyes. Az emberi emlékezet megbízhatatlan forrás.

Nagy Lajos Zoltán: Pedig nagyon sokan felhasználják.

Veress D. Csaba: Szerintem ezt úgy érdemes csinálni, ha van egy levéltári adat – természetesen ez csak az elmúlt 50-60 évre vonatkozik – meg lehet kérdezni idős embereket, hogy meg tudják-e erősíteni ezt, vagy esetleg további adatokkal is tudnak-e szolgálni. De csak az ő memóriájukra hagyatkozni nem tanácsos.

Hudi József: A személyes visszaemlékezéseknek fontos szerepük van, de csak a legújabb időszak bővebb feltárásában, mert a hivatalos iratok a múlt tényeinek csak egy bizonyos részét, és bizonyos szempontból – a hatalomból – világítják meg. A személyes élmények felhasználása elengedhetetlen, de csakis forráskritikával. Elsőként a néprajzosok használták ezt a módszert, míg a történészek számára csak az elmúlt negyedszázadban nőtt meg a visszaemlékezések jelentősége.

Nagy Lajos Zoltán: Ha már a falubelieknél tartunk, kell-e, s ha igen, akkor mennyire kell beépülnie a helytörténetnek a helyi iskolai oktatásba?

Veress D. Csaba: Feltétlenül be kell épülnie. Erről itt igen jó tapasztalataink vannak, mert a helyi önkormányzatok és pedagógusok sorra rendezik a honismereti vetélkedőket gyerekek és felnőttek részére is.

Gubicza Ferenc: Ezt is támogatta anyagilag a szövetkezet, mert a vetélkedők költségeinek felét vállaltuk, ha az önkormányzat a másik felét adta. Ezt azért tettük, hogy az emberek – és itt főleg az iskolás gyerekekre gondoltunk – valamennyire mindig foglalkozzanak a településük történetével.

Hudi József: Tulajdonképpen a helytörténetírás jövője is az iskolákban dől el. Ha akad olyan lelkes, a honismeret és a helytörténet iránt érdeklődő pedagógus, aki fontosnak tartja azt, hogy a falu történetéről helyismereti órákat tartson és felkeltse a gyerekek érdeklődését, akkor lesz utánpótlás, de jelenleg a helyzet országos és regionális szinten is elég elszomorító. Az egyetemkről kikerülő szakemberek olykor művelik a történetírás helyi ágát is, de ez kevés, ha nincs egy szélesebb közönségkapcsolata a történészeknek.

Nagy Lajos Zoltán: Itt, Veszprém vidékén a Balatonfüred-Csopak Táj Szövetkezet és elnöke jóvoltából ez a kapcsolat és az anyagi feltételek megteremtődtek. Az eredménye ez a nagyon szép és tudományosan is értékes könyvsorozat lett, mely követendő példa lehet Magyarországon minden település és tája számára! Köszönöm a beszélgetést!

A sorozatban megjelent művek: *Hungler József: A törökkori Veszprém. Szerk.: Somfai Balázs. Veszprém, 1986. – Hidegkúti Mihály–Hudi József: Hidegkút története. Szerk.: Kredics László. Veszprém, 1987. – Lichtneckert András: A Balatonfüred–Csopaki Borvidék története. Veszprém, 1990. – Veress D. Csaba: Felsőörs évszázadai. Veszprém, 1991. – Veress D. Csaba: A három Pécsely története. Veszprém, 1992. – Veress D. Csaba: Az évezredes Paloznak. Veszprém, 1993. – Veress D. Csaba: Balatonszőlős évszázadai. Veszprém, 1994. – Veress D. Csaba–Hudi József–Ács Anna–Palágyi Sylvia: Nemesvámos története. Veszprém, 1994. – Veress D. Csaba: Veszprémfajsz története. Veszprém, 1994. – Lichtneckert András (szerk.): Alsóörs története. Veszprém, 1996. – Lichtneckert András (szerk.): Csopak története. Veszprém, 1997. – Lichtneckert András (szerk.): Balatonfüred és Balatonarács története. Veszprém, 1999. – Hudi József (szerk.): Lovas község története. Veszprém, 2001.*